

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

Státní okresní archiv Jeseník
Vás zve na výstavu

POODHALENÁ TAJEMSTVÍ

Vincenz Priessnitz ve
vyobrazení a literatuře

u příležitosti 210. výročí
jeho narození

1.10. - 1.11.2009

Vernisáž:
ve čtvrtek 1. října 2009
v 17 hodin
výstavní sál SOKA Jeseník

Autor: Mgr. Květoslav Growka
Spolupráce: Mgr. Bohumila Tinzová

Exponáty:

- © Státní okresní archiv Jeseník
- © Vlastivědné muzeum Jesenicka
- Priessnitzovy léčebné lázně, a.s.
- soukromé sbírky

Motto:

Snažil jsem se v jeho tváři nalézt nějaké rysy rozumové nadřazenosti nebo geniality, ale zbytečně, nic jsem v té prosté sedlácké tváři, kromě skryté mazanosti, nalézt nemohl.

(F. Hechel, 1843)

Kdo byl Vincenz Priessnitz ?

Léčebná síla vody byla známa již od starověku. Vincenz Priessnitz (1799–1851) pouze našel nové vodoléčebné metody a propojil je do systému léčby člověka jako celku a stal se tak zakladatelem moderní vodoléčby. Voda, čerstvý vzduch, slunce, pohyb a zdravá strava - pět principů, které byly základem Priessnitzovy terapie. Dají se shrnout do tří slov: „návrat člověka k přírodě“. Tento systém, zásada péče o lidský organismus jako celek a princip zodpovědnosti samotného člověka o vlastní zdraví jsou hlavními pilíři odkazu V. Priessnitze.

Vincenz Priessnitz se narodil 4. října 1799 v rodině jesenického měšťana a majitele malé zemědělské usedlosti čp. 175 v osadě Gräfenberk Jana Františka Priessnitze. Po smrti bratra a dědice statku Josefa a po oslepnutí otce se 16letý Vincenz stal hospodářem a zdálo, že jeho život je již předurčen. Nepříliš vzdělaný, prostý mladík se však vydal jinou cestou. Pozorováním přírody získával zkušenosti, které přesahovaly znalosti sedláka. Když v 17 letech utrpěl těžký úraz, z přírody odpozorovanou metodou omýváním vodou a zábaly se sám k údivu lékaře i všech v okolí uzdravil. Po uzdravení děvečky jednoho ze sousedů se zvěst o jeho umění začala šířit po kraji. V r. 1820 již k němu do domu přicházeli první pacienti k delšímu pobytu.

Prosté omývání houbou se stalo symbolem jeho úspěchu, ale i trnem v oku místních lékařů, kteří v něm viděli nekalou konkurenci a šarlatána. Jejich stížnost dosáhla toho, že v r. 1822 mu magistrát města Jeseník zakázal používání houby. Ale ani to nezabránilo léčiteli pokračovat v metodě, o níž byl přesvědčen, že je správná. Začal používat holé ruce s ještě pronikavějším výsledkem. Na popud zemského fyzika dr. Antona Schnorfeila bylo proti Priessnitzovi zahájeno soudní řízení, které se táhlo osm let. Priessnitz však nezahálel, ještě v r. 1822 přestavěl rodný dům na vodoléčebný ústav. Vzdor vleklým sporům a pomluvám tak na Gräfenberku vznikly první vodoléčebné lázně na světě. Jejich vznik se oficiálně datuje rokem 1837, kdy Priessnitzova vodoléčebná metoda rozhodnutím císařské komise zvítězila nad všemi pochybovači. Napomohlo tomu nejen množství až zázračně uzdravených pacientů, ale též věhlas, který Priessnitz získal na císařském dvoře ve Vídni při konzultaci u nemocného arcivévodě Antonína, velmistra řádu Německých rytířů. A právě rozhodnutím císařské komise směl Priessnitz provozovat vodoléčebné lázně bez omezení.

Tak začalo vítězné tažení Priessnitze a jeho lázní světem. Z chudé horské kolonie vzniklo vyhledávané místo lázeňského pobytu i té nejvznešenější klientely včetně velkovévodů, knížat i králů, jak dosvědčují jejich seznamy (tzv. Curliste). A jestliže se v r. 1830 u Priessnitze léčilo 54 pacientů, v r. 1837 to již bylo přes 500 a o dva roky později 1544. Mezi nimi bylo na 120 lékařů, kteří studovali Priessnitzovy metody a šířili je dále. O Priessnitzovi začaly vycházet stovky knih, jeho následovníci zakládali vodoléčebné ústavy po celé Evropě. Vincenz Priessnitz se tak stal iniciátorem moderního přírodního léčitelství. Byl oslavován jako zázračný vodní doktor, vděční pacienti mu stavěli pomníky – mezi nimi 6 pomníků od různých národů.

Sláva i peníze mu umožnily naplno rozvinout i druhou přirozenou stránku jeho osobnosti, kterou byl šetrný a cílevědomý hospodář. Vlastnil pozemky se statky, domy, ale nejvíce se věnoval pochopitelně lázním. Nejprve přestavěl rodný dům, poté v letech 1834-1835 vybuřoval dva léčebné domy a nakonec dal v roce 1838 vystavět tzv. Hrad, velký léčebný dům s 30 pokoji, vanami a společenským sálem. Záhy v sousedství vyrostl další, tzv. nový léčebný dům. Také jeho sousedé se podíleli na ubytování hostů. I to byl tah hodný prozíravého hospodáře, protože jím umlčel lidskou závist.

Vincenz Priessnitz byl na vrcholu slávy. Rakouský císař Ferdinand V. mu r. 1846 udělil Zlatou občanskou záslužnou medaili I. třídy. Takové vyznamenání žádný civilista ve Slezsku před ním neobdržel. Chyběl mu pouze syn, dědic jeho majetku i díla. Ze šťastného manželství se Sofií Priessnitzovou se narodilo postupně 8 dcer, syn František záhy zemřel. Teprve v roce 1847 se Priessnitzovým narodil syn Vincenz Pavel, do nějž otec vkládal velké naděje. Ty se bohužel nesplnily. To však Priessnitz nemohl tušit. Jeho zdraví se rychle zhoršovalo. Protože si toho byl vědom, dal vypracovat v únoru 1851 rozsáhlou závěť, aby ochránil obrovský majetek a jméno. Lázně odkázal synovi pod podmínkou, že se stane vodním lékařem. Podařilo se mu též vyhledat vhodného nástupce pro dobu, než syn Vincenz Pavel dostuduje. Zvolil lékaře Josefa Schindlera (1814–1890), vlastníka vodoléčebného ústavu Potočná v Jizerských horách.

Vincenz Priessnitz zemřel 28. listopadu 1851 ve věku 52 let. Jeho žena Sofie jej přežila jen o tři roky. Oba jsou uloženi v rodinné kapli ve svých lázních.

Šťastnou náhodou se po Priessnitzově smrti sešly nad společným dílem tři výrazné osobnosti: lékař Josef Schindler, Priessnitzův zeť Johann Ripper a slezský básník Philo vom Walde. Josefu Schindlerovi se podařilo až nemožné. Získal důvěru pacientů tím, že pokračoval - i když ne tak ortodoxně - v metodách svého předchůdce. A navíc oproti Priessnitzovi docenil význam lékařské vědy. Umožnil proto na Gräfenberku medicínské studium vodoléčby. Díky němu zná medicína Priessnitze dodnes. Rakouský důstojník a vlastenec Johann Ripper vykonal to, co se marně očekávalo od Priessnitzova syna, který předčasně zemřel. Ripper inicioval výstavbu pomníků, sbíral svědectví o léčebných metodách a jejich výsledcích, dbal na pietní uchování všeho, co s Priessnitzem souviselo. Tuto úctu přenesl i na svou dceru Zdenku. Oba se stali štědrými donátory městského muzea v Jeseníku. Velkou oporou měl Ripper v nadšeném, až nekritickém opěvovateli vodoléčby Philo vom Walde, autoru monografií o Priessnitzovi a Schindlerovi.

Bohumila Tinzová

Jak Priessnitz skutečně vypadal ?

I. DAGUERROTYPE A FOTOGRAFIE

V roce 1835 spatřila světlo světa první „fotografie“, pojmenovaná po svém vynálezci daguerrotypie. Kovové stříbřité zrcátko se složitým procesem změnilo v pozitivní fotografii. Daguerrotypie po dvacet let zachycovala realitu, než byla od poloviny 50. let vystřídána již skutečnou fotografií, pracující na principu skleněný negativ – pozitiv. První daguerrotypie se na našem území objevila r. 1840 a záhy doputovala i na Gräfenberk. Vznikly zřejmě tři Priessnitzovy portréty. Fotografie přišla s malými vizitkovými formáty určenými původně pro portréty, bohužel v době, kdy Priessnitz již nežil. Známe pouze fotografie litografií z dílny jesenického fotografa J. Springera či jednotlivost z ateliéru javornického fotografa J. Fuhrmanna.

1. Vincenz Priessnitz, daguerrotypie, cca 1844

(RA Pr-R, karton 12, sign. 15, č. 2)

2. Vincenz Priessnitz, daguerrotypie, cca 1844

(RA Pr-R, karton 12, sign. 15, č. 2)

Johann Ripper potvrdil, že se jedná o neretušovaný snímek. Na rubu přidal svůj komentář. Na rozdíl od Priessnitzovy dcery a jeho švagrové Sofie (1830–1904), která ho označila jako velmi výstižný, tvrdí, že výraz obličeje není správný, že „usmívající se ústa vyrušují“. Jako vášnivý obhájce kánonu „génia vodolěčby“ nepochopil, že fotografie je dílem okamžiku, na rozdíl od kresby či litografie, kde umělec realitu upravuje. Priessnitz se prostě do objektivu kamery lišácky usmíval...

3. Medailon s portrétem V. Priessnitze, s.d.

(VMJ 277/64)

Existuje i druhý snímek, fotografie J. Fuhrmann, Javorník, cca 60. léta 19. stol. (RA Pr-R, neinv.)

Stříbrný medailon s retušovanou fotografií V. Priessnitze patřil jeho dceři Antonii Marii, provdané Skumovitschové (1837–1912).

4. Priessnitzova rodina, daguerrotypie, cca 1845

(reprofoto RA Pr-R, fotoalbum, karton 12a; VMJ 352/64)

Originál se nedochoval, vyšla jako pohlednice, která sloužila k reprodukci. Priessnitzova dcera Anna Marie, provdaná Uslar Gleichen (1836–1918), k ní napsala: „Vzácná památka na rodiče, daguerrotypie přibližně z roku 1845, která byla loni /1895/ sestrou Tony Skumowitsch z originálu přefotografována. Drahý otec dává svou ruku na hlavu nejmladší dcery Berthy. Bohužel nejsou rysy /otce/ zcela jasné ... Po levici matička, ještě méně dobře trefená. ... Popis je věrný z mých pocitů.“

II. OBRAZY

Duchovní proudy romantismu a biedermeierovský životní styl působily na Priessnitzovo okolí a na jeho, někdy až nekritické obdivovatele snahou oslavit „génia vodoléčby“ pořízením portrétního obrazu provedeného olejomalbou, jenž byl chápán ve společenském kontextu jako nejvyšší a nejindividuálnější forma úcty. Takový obraz již nebyl určen pouze nejvyšším kruhům, ale i řadoví měšťané si pořizovali portréty svých dědů a otců, nechávali se vymalovat sami a obrazy pak zdobili své salóny.

1. Vincenz Priessnitz v životní velikosti, olejomalba, Karl Riedel, Vídeň, 1870

Obraz dal namalovat J. Ripper u slezského portrétisty Karla Riedla (1830-1906), rodáka z Bruntálu. Jako model mu posloužila Priessnitzova daguerrotypie, Mayerova litografie a busta od sochaře Bissena. Dá se říci, že byl esencí všech kanonizovaných vyobrazení V. Priessnitze. Původně zdobil Kongresový sál, naposledy byl umístěn ve vstupní hale sanatoria Priessnitz. Zde byl 25. 5. 1997 zničen nervově nemocným sebevrahem.

2. Kopie Riedlova obrazu Vincenze Priessnitze, 1999

Obraz podle fotografie rozkreslila akademická malířka Helena Slavíková (*1924) a olejomalbu dokončila její dcera akademická malířka Helena Štefková-Hrušková (*1955). Hlavním tématem umělecké tvorby H. Slavíkové je krajina, jejím typickým prostředkem vyjadřování je akvarel. Její dcera se věnuje výlučně malbě olejů na plátně. Její obrazy jsou ovlivněny nepřeborným bohatstvím přírody se všemi jejími náladovými a barevnými odstíny. Obě tak nemohly překročit svůj stín a naprosto nevystihly podobu Priessnitzova původního obrazu.

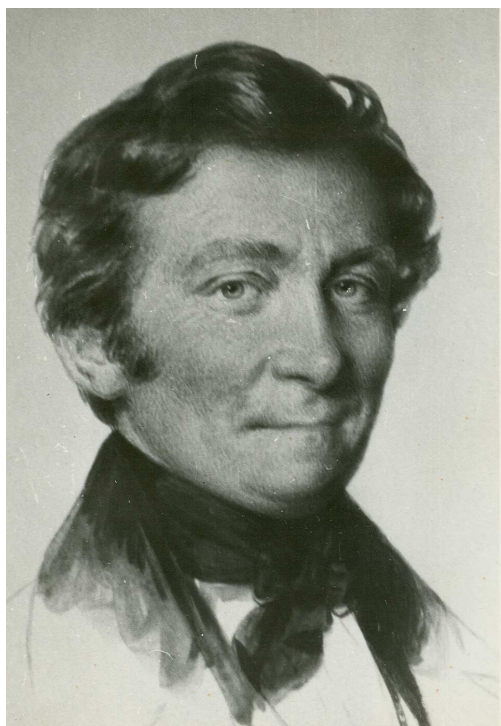
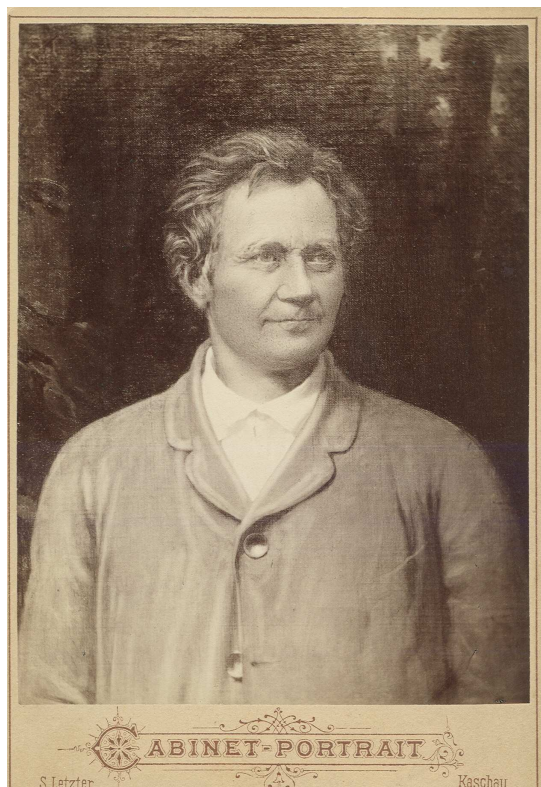

3. Portrét Vincenze Priessnitze, polopostava, olejomalba, zřejmě Karl Riedel, Vídeň, s.d.

(VMJ, expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

4. Fotografická reprodukce obrazu, S. Letzter, Kaschau, s.d.

(RA Pr-R, neinv.)

5. Vincenz Priessnitz, akvarel, akad. malíř Barabás, s.d.

(neznámé uložení)

Fotografii pořídil doc. MUDr. J. Sajner, CSc.

Barevný akvarel v oválném rámu (20x15 cm) se nacházel v Priessnitzově sanatoriu u správce, nebyl inventarizován, pocházel z majetku H. Ripperové, ověřen nápisem Zdeňky Ripperové na rubu.

6. Vincenz Priessnitz, obraz neznámé provenience

(fotokopie)

7. Vincenz Priessnitz, olejomalba v oválném rámu, neznámý autor, 1830

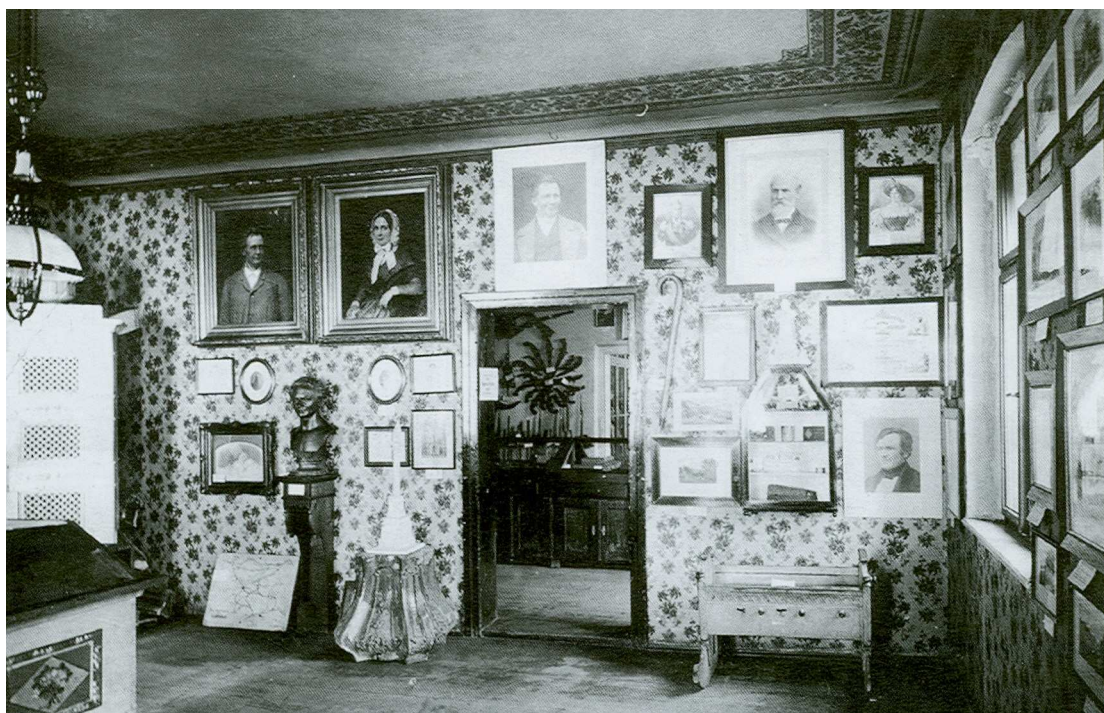
(VMJ, expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

8. Vincenz Priessnitz, olejomalba, R. Heinz, Opava, 1912

(soukromá sbírka, Vídeň)

Obraz je v držení syna Priessnitzovy vnučky Ruth Skumovitschové (1901–1984); opavský autor kopíroval Riedlův obraz.

9. Pohled do staré muzejní expozice ve Vodní tvrzi s obrazy V. Priessnitze

(reprofoto)

III. LITOGRAFIE

Pokud chceme měřit proslulost Vincenze Priessnitze, máme pro to řadu měřítek: tisíce pacientů v jeho lázních, stovky knih, které o něm byly napsány, desítky pomníků, které byly na jeho počest vztyčeny... a necelých dvacet zachovaných litografií. Přesto tyto litografie jsou nejlepším měřítkem pro porovnání, kam můžeme Priessnitze na žebříčku osobností „Who is who“ zařadit. Portrétní litografie byly vyhrazeny králům, vysoké šlechtě, generálům. Jakou popularitu si museli vysloužit hudební skladatelé, aby si jejich tvář zasloužila zvěčnění. Kolika vědcům a lékařům, oplývajícími doktoráty a profesorskými stolci, se dostalo takového uznání. Priessnitz je i z tohoto pohledu naprosto mimořádnou osobností. Pokud můžeme věřit záznamům na rubu litografií, první by vznikla již okolo roku 1827 - to měl Priessnitz 28 let. Tato litografie sedícího mladého muže žmolajícího čepici, dílo Em. Petera, je však v přetištěné podobě datována až rokem 1836, což je patrně reálnější datace. Další vyobrazení Priessnitze tvoří značnou škálu portrétů v rozpětí jednoho desetiletí, až se zdá, že se nemůže jednat o jednu a tutéž osobu. Zejména však Meyerovo a Goebelovo zpodobnění Priessnitze se stalo příslušným vzorem, kánonem „génia vodoléčby“.

1. Vincenz Priessnitz, litografie, kresba Em. Peter, lit. Staub, tisk Joh. Höfelich, 1827 ?
(VMJ 85/64)

2. Litografie je přetištěna, ale zrcadlově obrácena.
In: Bilz' Gesundheitsrat Illustriertes Familienblatt der Naturheilkunde, Leipzig 1. 10. 1899, č. 13, s. 1
(RA Pr-R, karton 31, sign. f)

3. Vincenz Priessnitz s náušnicí, litografie, kresba neznámého autora WK, květen 1840
(VMJ 187/64)

Liniová kresba obličje posloužila ke zhotovení tenkrát velmi populárních siluet.

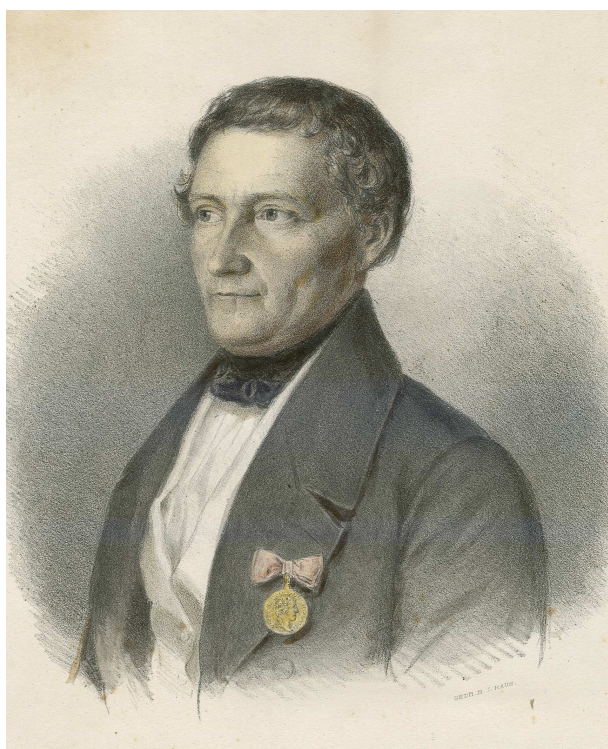
4. Vincenz Priessnitz, litografie, Ruprecht, 1840
(RA Pr-R, neinv.)

5. Vincenz Priessnitz s náušnicí v levém uchu, litografie, Otto Meyer, lit. F. Jentzen, tisk L. Sachse, Berlin 1842
(RA Pr-R, fascikl 1)

6. Vincenz Priessnitz s náušnicí v pravém uchu, litografie, Carlo Danielli, tisk Armanico, Janov, s.d.
(VMJ 184/64)

7. Vincenz Priessnitz, litografie, C. Goebel, tisk J. Rauh, 1846
(VMJ 61/64)

8. Vincenz Priessnitz s císařskou medailí, litografie, tisk J. Rauh, 1846
(VMJ 72/64)

9. Vincenz Priessnitz s lázněmi v pozadí, litografie, Carl Goebel, tisk V. Reiffenstein & Rösch, Vídeň, 1850

(VMJ 339/64)

Existuje též reprofoto J. Springer, Jeseník, 60. léta 19. stol.

(RA Pr-R, fotoalbum, karton 12a)

10. Vincenz Priessnitz, litografie, M. Hofmann, s.d.

(RA Pr-R, neinv.)

11. Vincenz Priessnitz, litografie, tisk M. R. Toma, Vídeň, s.d.

(VMJ 127/63)

12. Vincenz Priessnitz, litografie, neznámý autor, s.d.

(VMJ 347/64)

J. Ripper opravil na originále špatné datum narodení, ale kupodivu neprotestoval proti až naivní podobě svého tchána.

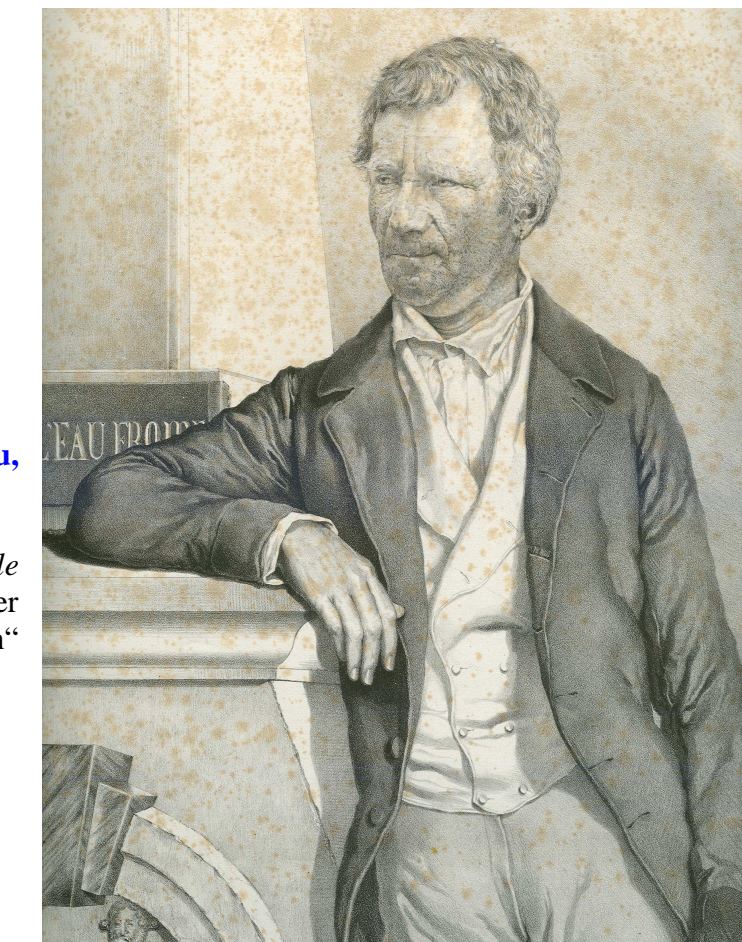
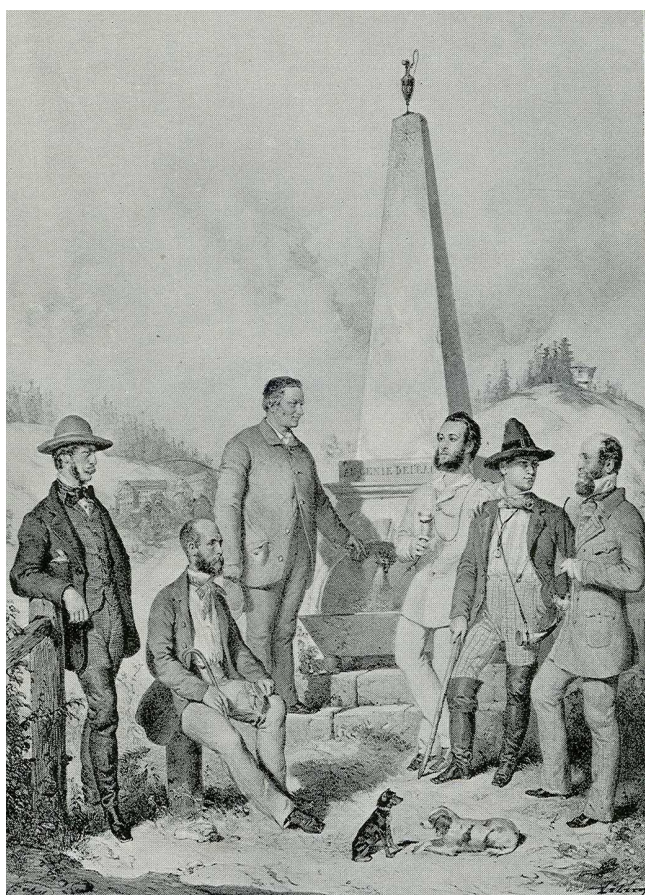
13. Vincenz Priessnitz, litografie, tisk E. Sieger, Vídeň, s.d.

(VMJ 342/64)

14. V. Priessnitz u Francouzského pomníku, litografie, autor Jauck, tisk J. Höfelich, 1851

(VMJ 340/64)

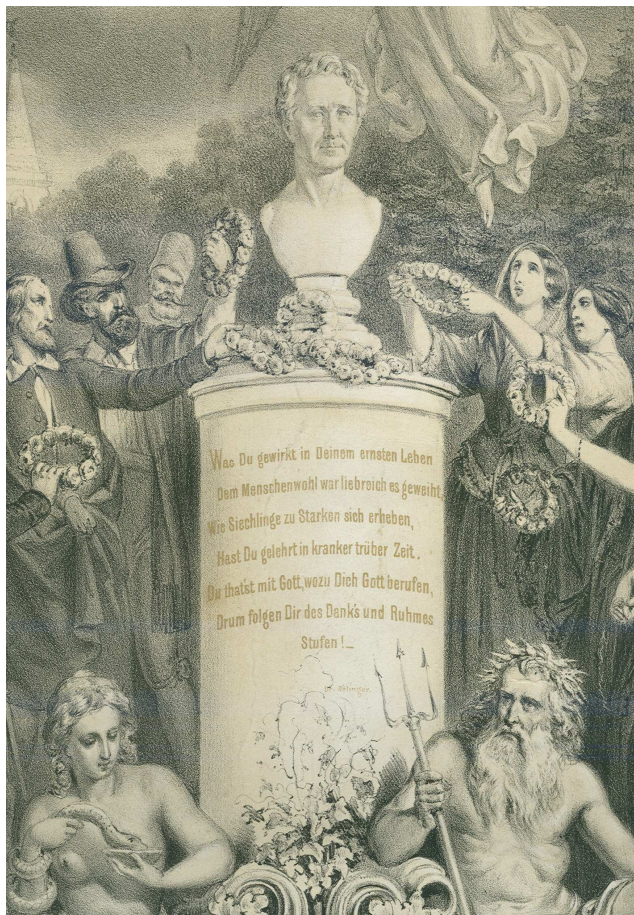
Autor ke svému jménu přidal „n.d. natur“ (podle skutečnosti), proti čemuž protestoval J. Ripper poznámkou na rubu originálu „total unäherlich“ (naprosto nepodobný)

15. Vincenz Priessnitz s pacienty u Francouzského pramene, litografie, Carl Goebel, tisk J. Rauh, 1849

(VMJ 733/63)

Reprodukce pro knihu Philo vom Walde: Vinzenz Priessnitz. Sein Leben und sein Wirken. W. Möller, Berlin /1899/ (RA Pr-R, krabice 1)

16. Priessnitzova busta na litografii oslavující Josefa Schindlera „Vzpomínka na Gräfenberk“, návrh a tisk A. Gelpke, s.d. (VMJ 341/64)

17. Vincenz Priessnitz mezi svými pacienty r. 1849, litografie, C. Goebel, tisk J. Rauh, 1849

(RA Pr-R, krabice 1, sign. 7)

Reprofoto pro knihu Philo vom Walde: Vinzenz Priessnitz. Sein Leben und sein Wirken. W. Möller, Berlin /1899/, J. Springer, Jeseník (RA Pr-R, krabice 1)

IV. VOLNÁ, KNIŽNÍ A NOVINOVÁ GRAFIKA

Dnes si knihy, noviny a časopisy nedokážeme bez fotografie ani představit. Před sto lety to platilo naopak. Veškeré obrazové přílohy tvořily kresby a rytiny či mechanicky přenesené veduty apod. Zvláštním druhem výtvarného projevu byla kresba či vystřihování portrétních siluet. Dnes již anonymní autoři vesměs dodržovali výtvarný kánon Priessnitz jako „génia vodoléčby“ a vycházeli z nejrozšířenějších předloh, jakými byly litografie Carla Goebela a Otto Meyera. Záleželo však na dovednosti grafika, jak se dokázal vyrovnat s mírou nutného zjednodušení. Někteří zvolili autorský přístup k ilustraci, vyvolávající v dnešním divákovi emoce rozličné škály.

1. Vincenz Priessnitz, lavírovaná tuš, autor zřejmě WK, 1840
(VMJ 279/64)

2. Vincenz Priessnitz,
návrh portrétní siluety,
autor zřejmě WK, 1840
(VMJ 279/64)

3. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, In:
Sauer, Albert: Unvergessene Heimat Freiwaldau.
Miesbach 1968, s. 42

4. Vincenz Priessnitz podle Meyerovy litografie, In:
Illustrierte Zeitung, Leipzig 26. 4. 1845, s. 261

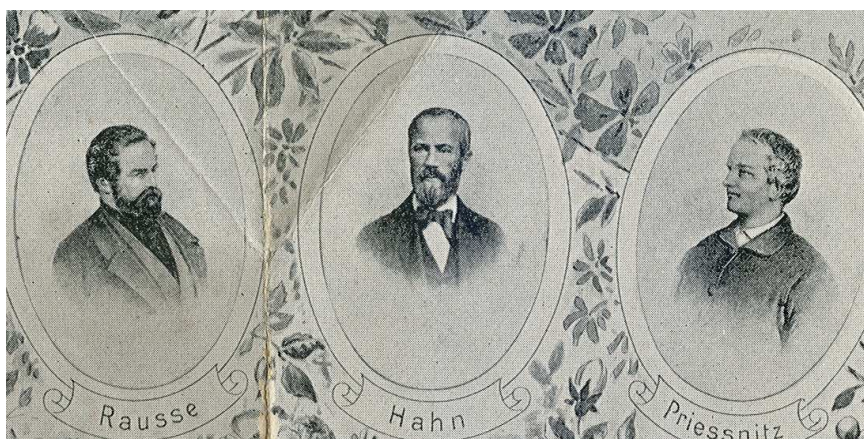
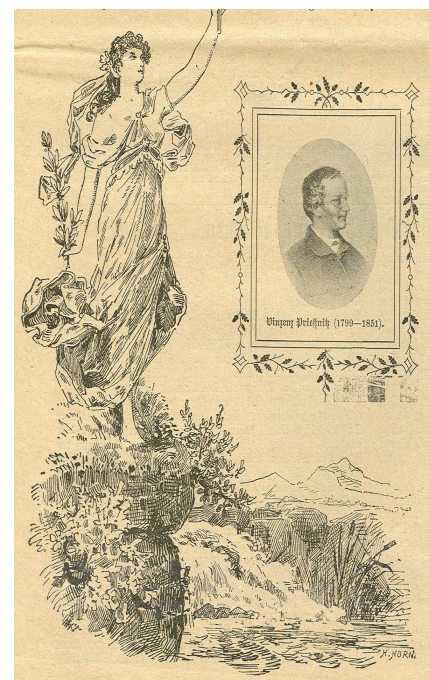
5. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, s.d.

6. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, In: Peter, Anton: Das Herzogthum Schlesien. K. Graef, Wien 1884, s. 127; Mährisch-Schlesische Presse, Freiwaldau 24. 6. 1909, s. 1 (RA Pr-R, karton 30, sign. k)

7. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, In: Bielau, Franz von: Autentische Biographie... B. Titze, Freiwaldau, s.d. (RA Pr-R, krabice 5)

8. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, In: Der Natur- und Volksarzt, Leipzig 1899, 10, s. 1 (RA Pr-R, karton36, sign. j)

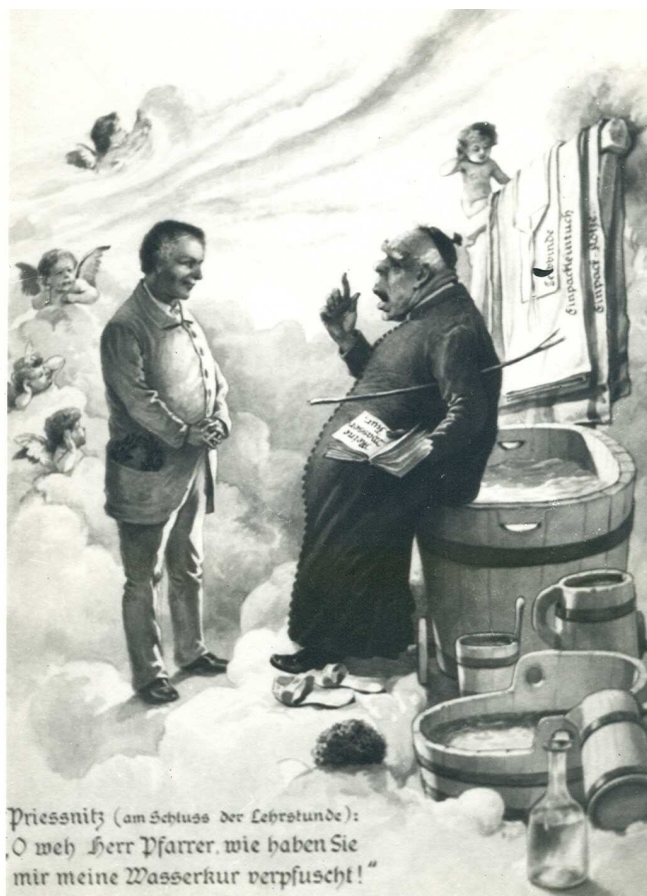

9. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie na tablu slavných hydropatů (RA Pr-R, karton 33)

10. Vincenz Priessnitz podle Goebelovy litografie, In: Illustriertes Wiener Extrablatt 9. 9. 1874, s. 1

(RA Pr-R, karton 34, sign. d)

Priessnitz (am Schluss der Lehrstunde):
O weh Herr Pfarrer, wie haben Sie
mir meine Wasserkur verpfuscht!

11. Priessnitz v nebi s Kneippem, satirická ilustrace
(VMJ, expozice V. Priessnitz a lázně Gräfenberk)

12. Vincenz Priessnitz, titulní list knihy, In: Smethurt, Th.: Gräfenger wie es ist und – trink, wie Wasserheilmethode des Vinzenz Priessnitz zu Gräfenberg. Berlin 1847

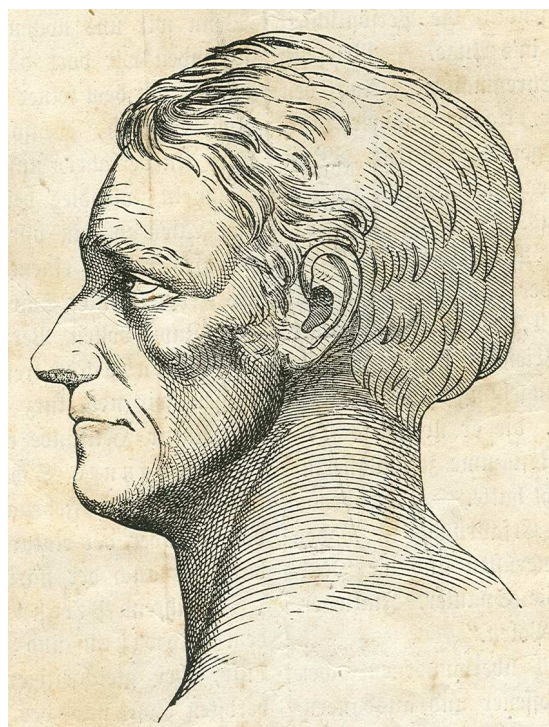
13. Vincenz Priessnitz na smrtelném loži, kresba hejtman Janek, 1851

(VMJ 456/63)

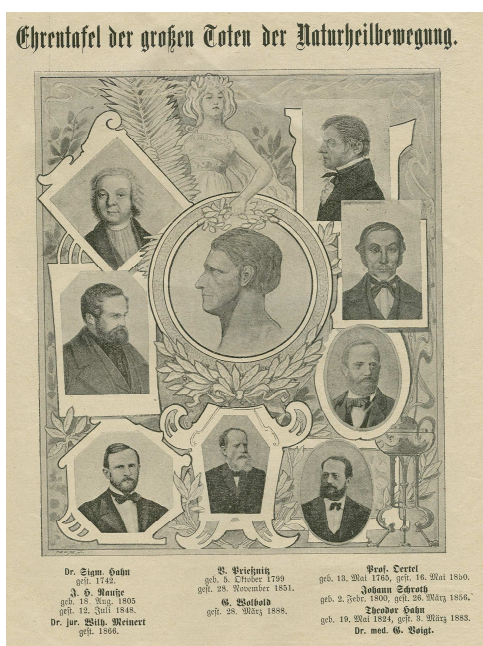
Originál se nedochoval, pouze kopie, přetištěno In: Philo vom Walde: Vinzenz Priessnitz. W. Möller, Berlin, obr. č. 235

14. Vincenz Priessnitz, kresba podle litografie Jaucka, přetištěno v novinách (neurčeno)
(RA Pr-R, karton 12, sign. 15)

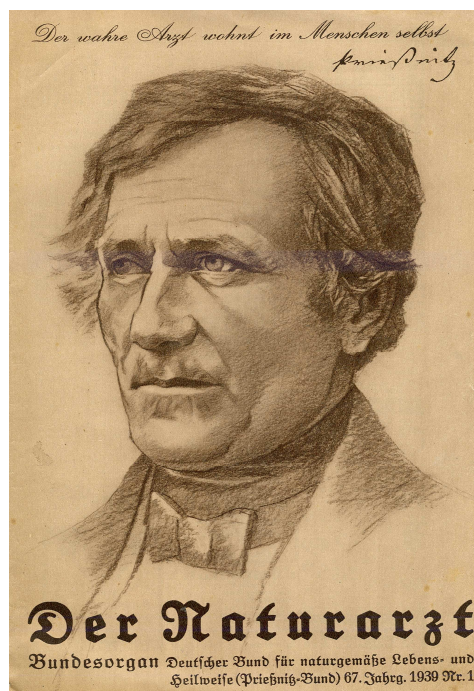

15. Vincenz Priessnitz, údajně podle kresby vynikajícího bavorského sochaře prof. Ludwiga Schwanthalera (!), In: Schilling, J.: Priessnitz, der Wiederbegründer der Wasserheilkunde
(RA Pr-R, karton 34, sign. c)

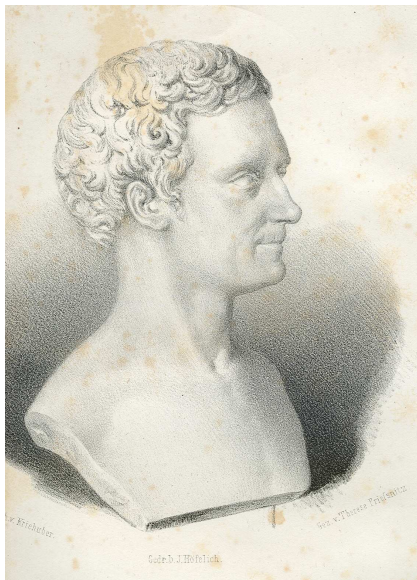
16. Vincenz Priessnitz, údajně podle kresby prof. Schwanthalera, In: Peschke, A: Kurzer Abriß der Geschichte der Wasser- resp. Naturheilkunde, 1899
(RA Pr-R, karton 31, sign. f)

17. Vincenz Priessnitz na titulní stránce časopisu Der Naturarzt, Berlin 67, 1939, 1
(RA Pr-R, karton 36, sign. d)

18. Vincenz Priessnitz, logo měsíčníku Naturarzt, Warnsdorf 1937, 11
(RA Pr-R, karton 36, sign. d)

19. Busta Vincenze Priessnitze nakreslená jeho dcerou Terezií (1833–1913), lit. Kriehuber, tisk J. Höfelich, In: Selinger, J.: Vincenz Priessnitz. Eine Lebensbeschreibung. Wien 1852 (RA Pr-R, krabice 5)

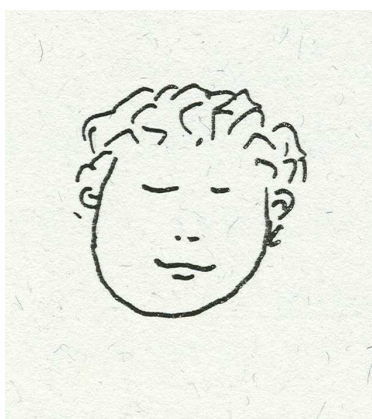
20. Koláž fotografií pramenů s kresbou Priessnitzovy busty, přetištěno In: Philo vom Walde: Vincenz Priessnitz. W. Möller, Berlin, obr. č. 238

21. Plakát zakladatelů přírodního léčení s Priessnitzovým reliéfem, autor E. H. Unger, 1900 (VMJ, Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

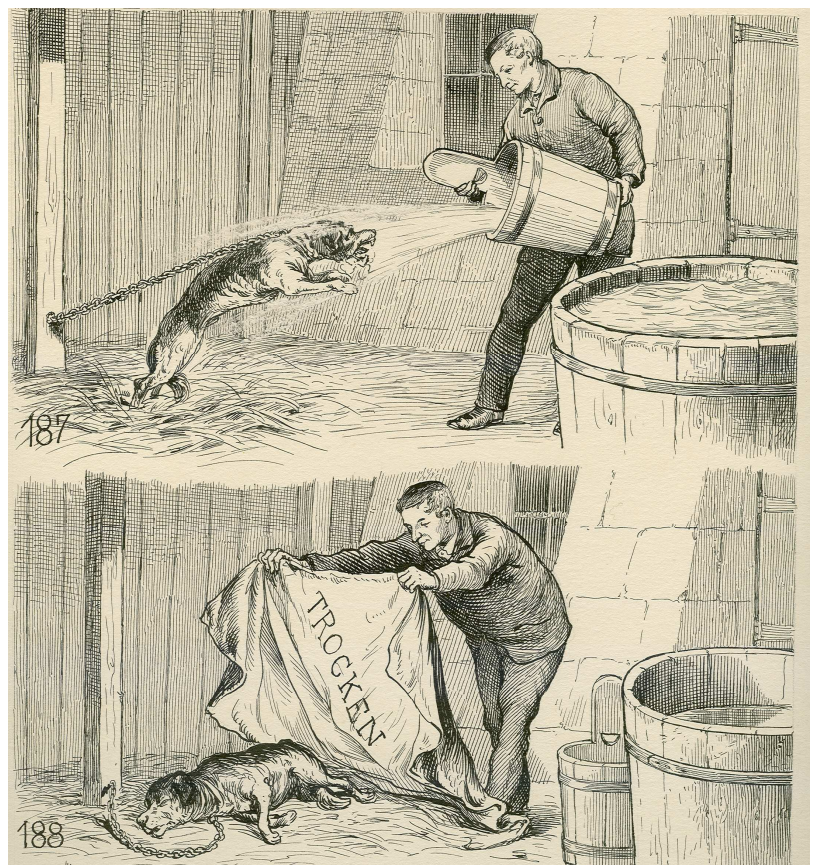
22. Portrétní silueta Vincenze Priessnitze, kolem r. 1840 (Slezské zemské muzeum v Opavě, Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

23. Mladý Vincek, kresba Filip Raif, In: Rychleba, Fedja: Jak Vinca Priessnitz ke štěstí přišel. Samota, Jeseník 1998.

Vincenz Priessnitz a jeho léčebné metody

Zcela samostatnou výtvarnou kapitolu tvoří zobrazení Priessnitzových léčebných metod. Jejich autor litograf Josef Dmych zcela vyhověl myšlenkám Johanna Rippera a Josefa Reinelta, známého pod literárním pseudonymem „Philo vom Walde“, a vyhotovil výtvarně jednotně provedené a didakticky přesné kresby jednotlivých kúr. Na některých je zachycen i Priessnitz s nezaměnitelným soustředěným výrazem.

V. POHLEDNICE, POŠTOVNÍ ZNÁMKY

Před koncem 19. století se pohlednice staly součástí každodenního života. Barevná litografie, využívající konturování a odpovídající výtvarným schopnostem výtvarníka a litografa, byla záhy vystřídána dokonalejší ofsetovou technikou. I po sto letech však litografické pohlednice neztratily nic ze svého naivismu, jak též dokládají pokusy o zachycení Vincenze Priessnitze.

Setkáme se tu s dvěma přístupy. První, běžnější byl reprodukční. Vydavatel pohlednic někdy doslova reprodukoval danou předlohu. Druhým přístupem bylo samostatné výtvarné pojednání, jehož vrcholem bylo vydání pohlednic k 100. výročí Priessnitzova narození r. 1899.

1. Reprodukce litografie C. Goebela, vydavatelství A. Blažek, Jeseník, 1900

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 2/04)

2. Klasický litografický přepis Goeblovy litografie do miniatury na okénkové pohlednici, vyd. A. Blažek, Jeseník, 1898, tisk Regel u. Krug, Lipsko

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 21/033)

3. Obvyklé bylo přebírání motivů – postava Priessnitze je zrcadlově obrácena oproti předloze, vyd. J. Gottwald, Jeseník, 1905, tisk L. Glasser, Lipsko

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 21/024)

4. Zjednodušený přepis Priessnitzovy podoby, vyd. A. Blažek, Jeseník, 1898, tisk C. Garte, Lipsko
(Sb. pohlednic a fotografií, bez sign.)

5. Ofsetová technika umožnila věrně převést Mayerovu litografii na pohlednici Německého svazu spolků pro zdravotní a léčebnou péči, Berlín, 1901

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. G-2/57)

6. Jubilejní pohlednice vydavatelství Betty Titze, Jeseník, 1899

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 21/028)

Priessnitz s bohatou hřívou vlasů a váčky pod očima vypadá spíše jako hudební skladatel Franz Schubert.

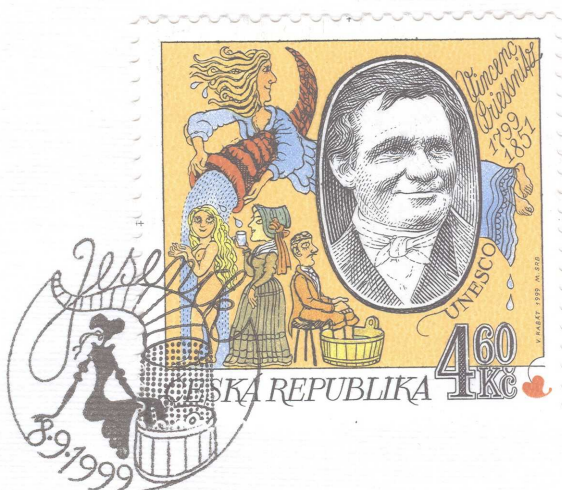
7. Jubilejní pohlednice z litografické dílny J. Schrodta, Frankfurt nad M., 1899

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 21/027)

Měkce podaná hnědá kresba je citací Riedlova obrazu, ovšem bez příslovečně sevřených Priessnitzových úst.

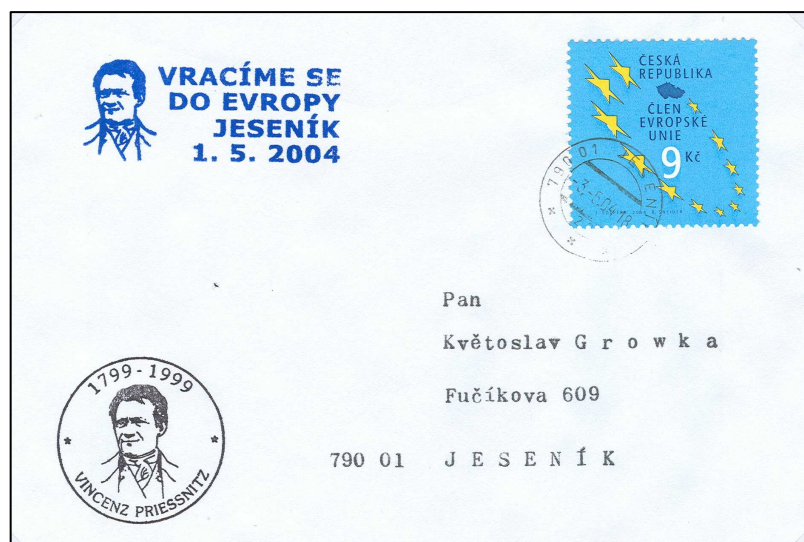
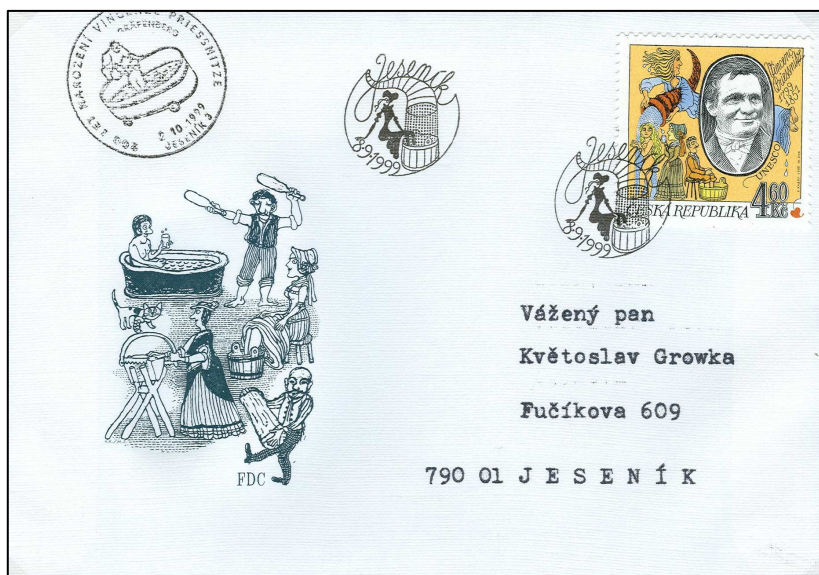
8. Jubilejní světlotisková pohlednice vydavatelství C. Schröter, Vratislav, tisk A. Fabian & Co, tamtéž, 1899
(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 2/04)

9. K 200. výročí narození V. Priessnitze vydala Česká pošta na návrh jesenického klubu Svazu čs. filatelistů poštovní známku v hodnotě 4,60 Kč.

(soukromá sbírka)

Autor výtvarného návrhu V. Kabát vyšel sice z dochované daguerrotypie, ale z usměvavého Priessnitze - šelmy sedláka vyšel Priessnitz -, „bambula“. To podtrhly i kresby lázeňských kúr pojaté v duchu dětské ilustrace. Znamku i obálku prvního dne (FDC) vyryl M. Srb.

10. Jesenický výtvarník Filip Raif navrhl k oslavám priessnitzovské logo
(soukromá sbírka)

Jeho moderní zkratkovité postižení Priessnitzovy podoby se objevilo na celé řadě příležitostných razítek. Naposledy při vstupu České republiky do Evropské unie 1. 5. 2004.

VI. SOCHAŘSTVÍ

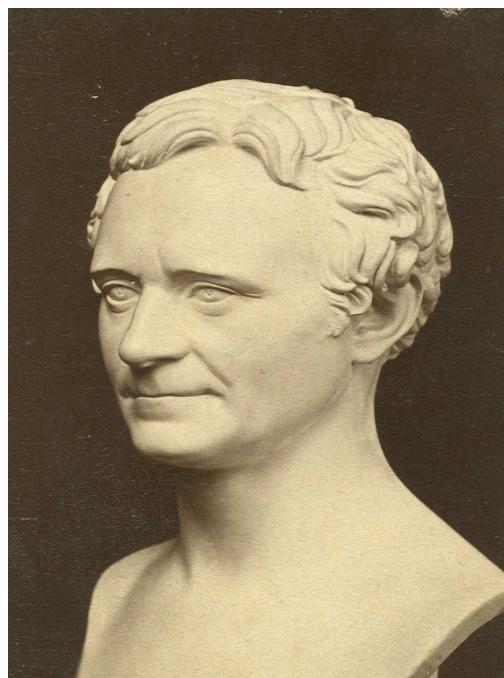
1. V r. 1844 pobýval v lázních dánský sochař Hermann Wilhelm Bissen (1798-1868), ředitel Akademie výtvarných umělců v Kodani. Vytvořil Priessnitzovu mramorovou bustu, jež je vzorovým příkladem čistého klasicismu.

(Priessnitzovy léčebné lázně a.s.)

Při zachování základních proporcí portrétovaného posunul Bissen Priessnitzovu podobu k mírnému idealismu, odůvodněnému promítnutím ducha „génia vodoléčby“ do výsledného vyznění busty.

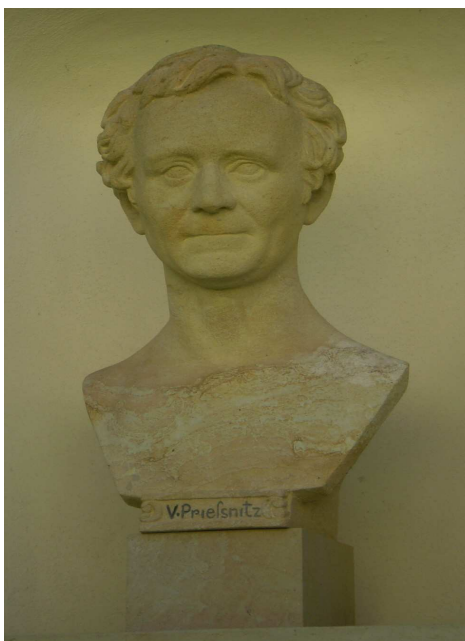
2. Na fotografii se dochoval sádrový, W. Bissenem signovaný návrh busty.

(RA Pr-R, karton 12, sign. 15, č. 1)

3. Kanonická podoba Priessnitzovy busty od Bissena byla vícekrát reprodukována. Byla odlita v bronzu a vytesána z pískovce.

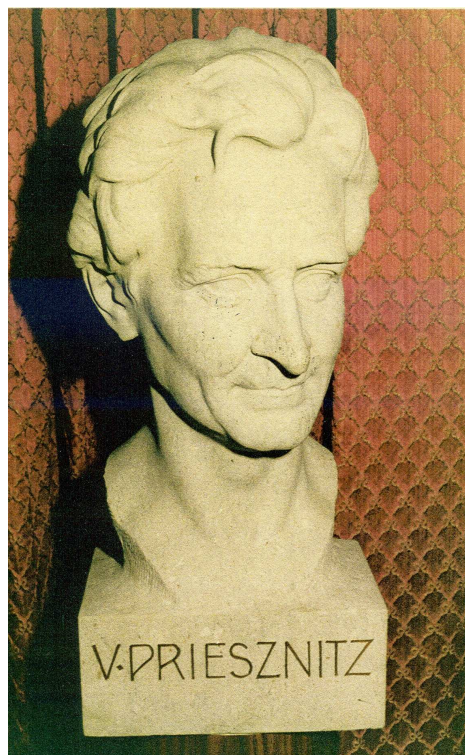
(VMJ, Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

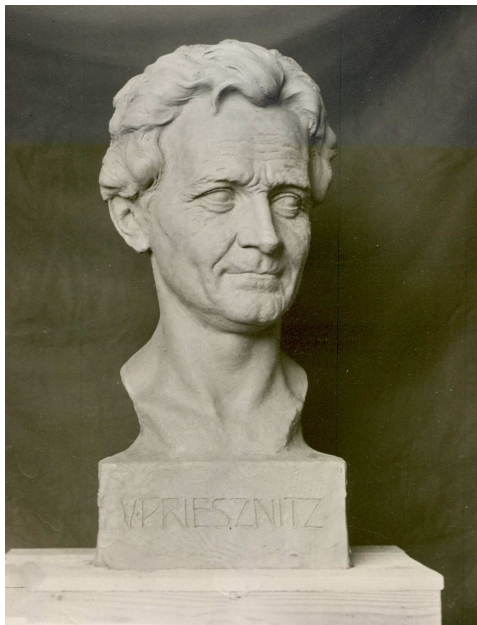

4. V 1. patře sanatoria Sudetenhof (dnes Bezruč) se nacházela mramorová Priessnitzova busta, kterou nechal v r. 1933 majitel sanatoria Dr. med. Josef Neugebauer vyhotovit u sochaře a ředitele supíkovické kamenické školy Paula Stadlera (1875–1955).

(VMJ, Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

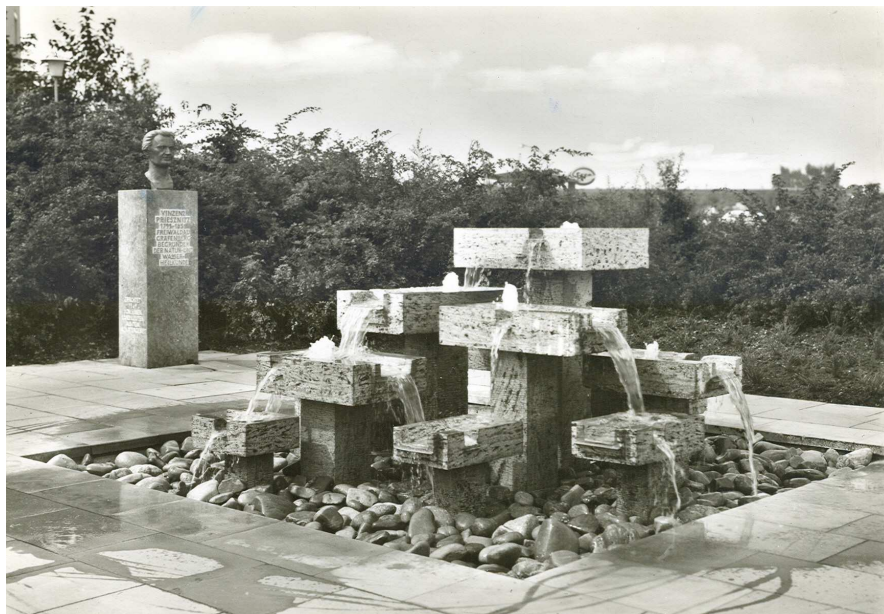
V 50. letech byla busta vyhozena na skládku odpadu, odkud ji zachránil primář MUDr. Miroslav Pur a po svém odchodu z jesenických lázní ji převezl do Nižboru. Když zůstala jeho nabídka na odprodej busty lázním nevyslyšena, získal ji syn majitele sanatoria Otto Neugebauer z Hammelburgu. V roce 1999 zhotovil sochař Franz Raß kopii Stadlerovy busty pro Svaz německých přírodních léčebných spolků (Priessnitzbund), který ji u příležitosti 200. výročí Priessnitzova narození věnoval Jeseníku.

5. Na fotografii se dochoval Stadlerův sádrový návrh busty
(*Sbírka osobností Jesenicka, karton 6, Stadler*)

V Priessnitzově tváři je patrný zcela zřetelný příklon sochaře k realismu i k vyzrálosti padesátiletého Priessnitze.

6. V r. 1969 nechali odsunutí Němci z Jesenicka vytvořit v Kircheimu u. Teck kašnu s bustou V. Priessnitze od sochaře Engelberta Kapse (1888–1975)

(*reprofoto*)

Portrét završuje řadu autorových prací pojatých v duchu vypjatého expresivismu. Soustředění na hmotnost a ostrá modelace rysů Priessnitzovy tváře vylučuje jakoukoliv harmoničnost. Upřednostnění tvrdosti Priessnitzovy povahy je negací kánonu „génia vodolěčby“.

7. V r. 2003 byla v lázních odhalena sádrová patinovaná Priessnitzova busta, dílo místního výtvarníka Romana Borečka (*1949)

Autor se vzdal realistického vystižení a do podoby vložil „to, co si o slavném zakladateli lázní myslí“. Zřejmě nechtěně se pak Priessnitz více podobá autoru samotnému.

8. Pro expozici Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk byla v roce 1999 vytvořena podle Riedlova obrazu figurína V. Priessnitze

(VMJ, *Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk*)

Firma, která ji zhotovila, dělá obdobné zakázky pro muzejní výstavy týkající se pravěku...

Poznámka:

Hledá se sponzor, který by zaplatil výrobu Priessnitzovy hlavy v londýnském ateliéru Madame Tousseauds!

Český pomník v lázních Gräfenberk

Zřídit český pomník ke cti Vincenze Priessnitze se pro české vlastence stalo otázkou prestiže. Výsledné dílo architekta A. Linsbauera (podle jiných A. Wiehla) a sochaře J. V. Myslbeka bylo veřejnosti představeno r. 1874. Mladý sochař jím odstartoval svou skutečně hvězdnou dráhu. Jestliže jeho socha Hygie byla uměnovědci oceněna až s velkým odstupem, je paradoxní, že medailon s Priessnitzovým portrétem zůstává dodnes kritikou nepovšimnut. Přitom jeho modelace byla na svou dobu výjimečná, vymykala se tradičnímu, zejména vídeňskému medailérskému pojetí modelace v nízkém reliéfu z profilu. Mladý Myslbek zvolil sochařský přístup a působivý pohled takřka z en face, který nezastírá poučenost antickým, resp. klasicistním portrétem.

9. Český pomník na Gräfenberku, foto J. Springer, 1874

(RA Pr-R, krabice 4, sign. 15)

10. Český pomník na Gräfenberku, pohlednice C. Schröter, Vratislav, 1895

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. G-2/21)

11. Myslbekův medailon s portrétem V. Priessnitze

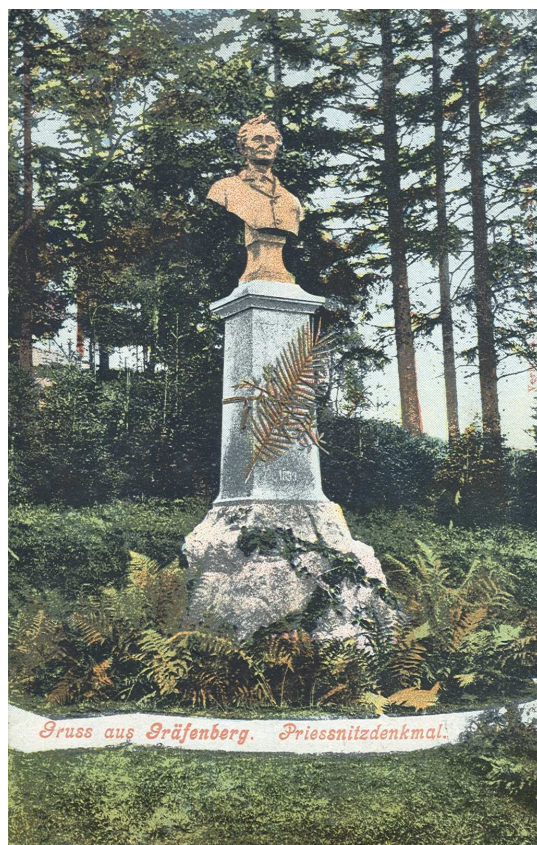
Jubilejní pomník v lázních Gräfenberk

K 100. výročí Priessnitzova narození byla odhalena poblíž jeho mauzolea busta na vysokém podstavci postaveném na žulových kamenech. Bronzovou bustu modeloval v roce 1898 F. Franke. Na rozdíl od jeho prvního návrhu – sedící postavy – získal takto pojatý pomník na monumentalitě, Priessnitz jakoby dohlížel na „své dílo“. Umělecky jde o konvenčně pojatý portrét nevybočující z principů realismu. Výraznější propracování detailů Priessnitzovy tváře je řešeno pro pohled diváka.

12. Nerealizovaný návrh sochaře Frankeho na Jubilejní pomník, 1898

(RA Pr-R, karton 31, sign. d)

13. Jubilejní pomník, kolorovaná pohlednice, 1907

(Sb. pohlednic a fotografií, sign.G-2/151)

14. Slavnostní odhalení Jubilejního pomníku 7. 7. 1899

(RA Pr-R, krabice 4, sign. 15)

Pomník Vincenze Priessnitze v městském parku

Městské zastupitelstvo Jeseníku se již s desetiletým předstihem rozhodlo roku 1889 vypsát veřejnou soutěž na Priessnitzův pomník v městském parku. V ní zvítězil r. 1902 sochař Josef Obeth (1874-1961) před dvěma dalšími místními umělci P. Stadlerem a H. Schwathem, čtvrté místo patřilo berlínskému sochaři F. Metznerovi. Slovo „peripetie“, pro to co následovalo, je málo výstižné. Dodejme tedy jen, že pomník byl slavnostně odhalen až r. 1909, tedy po dvaceti letech. Vlastní socha Priessnitze svou státností není příliš zdařilá, celková kompozice figurálního pomníku ji však částečně potlačuje.

15. Pomník V. Priessnitze ve Smetanových sadech, 1909

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 03/061)

16. Slavnostní odhalení pomníku 25. 7. 1909

(RA Pr-R, krabice 4, sign. 15)

17. Priessnitzova socha, detail, 1937

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. 03/069)

18. Návrh pomníku od Franze Metznera

(reprofoto)

V éře převládající vídeňské secese svou chladnou racionalitou nepřesvědčil.

Priessnitzův pomník v Poznani

V letech 1835-1837 pobýval na Gräfenberku Edward Raczyński se ženou Konstancií a synem Rogerem, který se u Priessnitze vyléčil. Z vděčnosti za jeho uzdravení Raczyński r. 1841 inicioval vybudování poznaňského vodovodu, který přiváděl dřevěnými rourami pramenitou vodu do čtyř studní ve městě. Jedné ze studní byla dána podoba pomníku. Šlo o pískovcový sokl zhotovený podle projektu Christiana Contiena. Na něm byl umístěn bronzový kruhový medailon s portrétem Priessnitze vlevo, v rámovaném mezikruží čteme jeho jméno, dole opis *Nic lepzego nad wodę*. Autor pojednal Priessnitzův portrét v duchu čistého klasicismu. Edward Raczyński spáchal 20. 1. 1845 sebevraždu. Byl pohřben v Zaniemyślu a na jeho hrob byla umístěna socha sedící bohyně Hygie, která nesla ve tváři rysy jeho ženy Konstancie. Budování vodovodu ve městě dokončil jeho syn Roger Raczyński a Edwardův pravnuk Karel dal r. 1908 udělat kopii sochy z hrobu a osadit ji na sokl s Priessnitzovým portrétem. Na podstavci byl vytesán nápis, který tuto skutečnost popisoval. Pomník byl r.1971 přemístěn na náměstí Svobody před klasicistní budovu Raczyňského knihovny.

19. Původní podoba pomníku v Poznani

(RA Pr-R, karton 30)

20. Detail Priessnitzova medailonu

21. Podoba pomníku po roce 1908 na pohlednici (J. Wieland & Co., Berlin)

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. G-2-139)

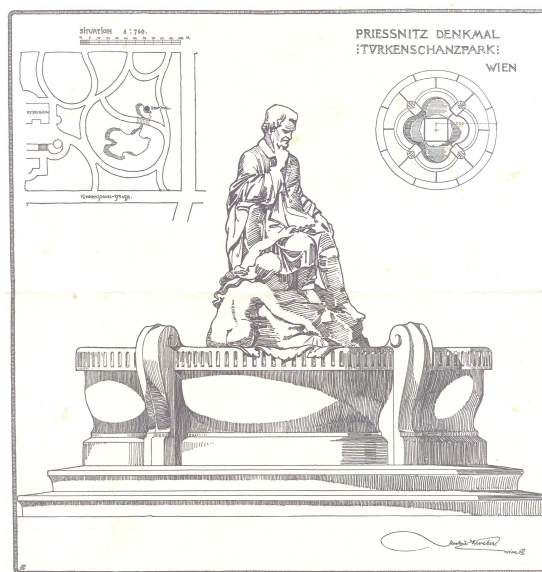
Priessnitzův pomník ve Vídni

Na banketu k 100. výročí Priessnitzova narození navrhl bruntálský továrník Gustav Marburg postavit Priessnitzovi pomník v hlavním městě monarchie - ve Vídni. Od nápadu k vlastní realizaci uběhlo 12 let. Pomník zhotovený ze slezské žuly byl odhalen v parku zvaném Turecké šance dne 4. 11. 1911. Za druhé světové války byl bombardováním takřka zničen a již nebyl v původní podobě obnoven.

22. Model Priessnitzovy kašny od sochaře Antona Dominika rytíře von Fernkorna (1813-1878) na pohlednici (A. Blažek, Jeseník, s.d.) - zadumaný Priessnitz s nymfou nabírající vodu z pramene

(Sb. pohlednic a fotografií, sign. G-/143)

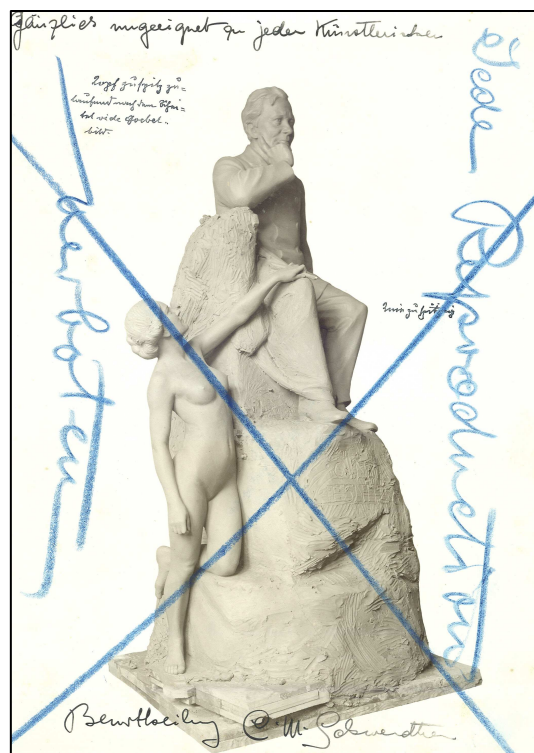
23. Architektonické řešení pomníku od stavebního rady Antona Webera, 1905

(RA Pr-R, karton 30, sign. o)

24. Fernkornův model přepracoval po jeho smrti sochař Carl Maria Schwerdner (1874-1916)

- nymfa se džbánem s obdivem vzhlíží k Priessnitzovi
(RA Pr-R, karton 30, sign. o)

25. Definitivní Schwerdnerův návrh doporučený k realizaci

(RA Pr-R, ka 30, sign. o)

VII. MEDAILÉRSTVÍ

1. Při příležitosti odhalení Českého pomníku zadal Johann Ripper významnému vídeňskému medailéru Johannu Schwerdtnerovi (1834-1920) zakázku na medaili, raženou v několika kovech (cín, soukromá sbírka)

V. Priessnitz je na ní pojat mírně idealizovaně v duchu portrétů klasické vídeňské školy, což ovšem odpovídá kánonu o dobrotě a mravní čistotě „vodního doktora“. O tom, že byl medailér mistrným portrétistou, svědčí partie očí a především Priessnitzova sevřená ústa.

2. Až v období 2. světové války se objevil nový Priessnitzův plastický portrét. Byl vymodelován pro akci Winterhilfe spolu s dalšími „velkými Němci“ a použit na lisovaném odznaku z umělé hmoty (soukromá sbírka)

Náročnější dvoutřetinový portrét Priessnitze upravil neznámý umělec v duchu požadavku doby, protáhl mu obličej a bojovně načechral o mnoho delší vlasy.

3. Zřejmě v roce 1951 byla k 100. výročí Priessnitzova úmrtí ražena v Německu pamětní plaketa (soukromá sbírka)

Její nám doposud neznámý autor s iniciálami SB podal sice vavřínem ověncového, ale najisto ztrápeného Priessnitze en face, s ostře řezanými rysy a vráskami ve tváři a s přespříliš bohatými prameny vlasů.

4. Václav Adolf Kovanič (1911-1999) připravil v letech 1977-1980 sádrový návrh dvoustranné medaile V. Priessnitze (o průměru 320 mm). Umělec se však nemohl dohodnout s ředitelstvím lázním ohledně řešení rubu medaile

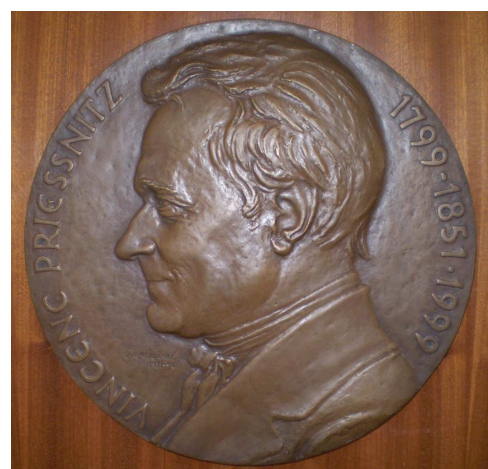
(fotografie, soukromá sbírka)

Lícni strana medaile byla odlita v bronzu (o průměru 326 mm) a vystavena na autorově bilanční výstavě k jeho sedmdesátinám (1981). Priessnitze pojednal v plné síle, s energickým pohledem, přísným, a přesto laskavým sevřením úst. Jen vrásky okolo očí a ústa naznačují prožité boje okolo netradiční léčebné metody. Portrét navazuje na kánon génia vodoléčby.

5. Ředitel lázní zadal novou zakázku pražskému medailéru Lud'ku Havelkovi ml. (*1941), který splnil požadavek, aby na rubu byla Karlova Studánka

(postříbřený bronz, soukromá sbírka)

Autor ovšem namísto Priessnitze vymodeloval starého, úsměvně unaveného muže, který se svou fyziognomií podobá spíše Purkyněmu.

6. V letech 1994-1996 proběhla nová jednání s V. A. Kovaničem, na jejichž základě dodal bronzové odlitky nových modelů medaile, připravené takto k 200. výročí Priessnitzova narození.

(VMJ, Expozice Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk)

7. Ražby se však již nedočkal. Ředitelství lázní ji, tentokrát z nedostatku prostředků, zadalo r. 1999 firmě COIN, která bez technického vybavení nebyla schopna model věrně reprodukovat a dodala suvenýr nevalné výtvarné hodnoty.

(pozlacený bronz, soukromá sbírka)

8. S dalším suvenýrem, na němž najdeme Priessnitzův portrét, přišla firma STAMP vyrábějící turistické šitky, 2008

(soukromá sbírka)

V drobné zkratce tu vyšel usměvavý muž, jehož duch vodoléčby jakoby prostupoval Priessnitzovým sanatoriem. Na první pohled nenáročné dílko snese ve své kategorii ta nejpřísnější měřítka.

V. Priessnitz po 200 letech ?

